

Patyi Gábor

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar Tanárképző Központ

Iskolaváros a határon. Szakképzés, pedagógusképzés Sopronban a dualizmus korában

Tanulmányunkban a korabeli gazdasági és társadalmi viszonyok tömör jellemzését és az előzmények rövid ismertetését követően áttekintjük a dualizmuskori Sopron szakképző és pedagógusképző intézményrendszerét. Atekintésünk, úgy vélem, igazolja a szakmai körökben elfogadott véleményt, hogy Sopron a dualizmus korában a középfokú oktatás jelentős központja, kiemelkedő jelentőségű „iskolaváros” volt.

Bevezetés

Mind az oktatástörténeti szakirodalomban, mind pedig a közbeszédben újra és újra felmerül az a gondolat, hogy Sopron iskolaváros. A soproni oktatásügy történetét vizsgáló szakirodalom abban egységes véleményt képvisel, hogy a múltban (valamikor) Sopron a jelentősebb hazai iskolavárosok egyike volt. Annak megítélésében, hogy a rendszerváltást követő időszakra is elmondható-e ugyanez, már vannak nézetkülönbségek (Környei, 1996; Németh és Patyi, 2007; Mastalirné, 1996).

Természetesen arról is lehetne vitatkozni, hogy mikortól nevezhetjük Sopront iskolavárosnak. Amellett is lehetne érveket felhozni, hogy már a 14-15. században az volt. Hiszen 1354-ben már biztosan működött itt városi plébániai iskola, és Sopron ebben az időszakban is előkelő helyet foglalt el a külföldi egyetemekre peregrinusokat küldő magyarországi városok sorában (Mészáros, 1988a; G. Szende, 1996; Szögi, 2011). A kora újkorban már biztosan elérte Sopron az iskolavárosi rangot. A 17. században az itt működő evangélikus és jezsuita iskolákban évente átlagosan 650-700 diák tanult, s ezzel a tanulólétszám tekintetében a nagyon előkelő negyedik helyet foglalta el a magyarországi iskolavárosok körében (Környei, 1996). Sopron a 18. században is hazánk egyik regionális oktatási központja volt (Dominkovits, 2002). A korabeli külföldi egyetemjárásra vonatkozó adatok is bizonyítják a kora újkori Sopron iskolavárosi jellegét: a 16-18. században a peregrinusokat küldő városok rangsorában a 4. helyet foglalta el, csak Pozsony, Brassó és Nagyszében előzték meg (Szögi, 2011). A vonatkozó szakirodalomban azonban minden kétség felett áll, hogy a „hosszú 19. századot”, és azon belül különösen a dualizmus korát különleges hely illeti meg a város oktatástörténetében. Egybehangzó a vélemény, hogy a 19. századi Magyarországon Sopron a középfokú oktatás egyik regionális központja volt. A dualizmus korában pedig Sopron „sokszínű iskolaváros” lett, a korban létező szinte valamennyi alap- és középfokú, középszintű iskolatípus megtalálható volt, egy erősen differenciált és magas színvonalú iskolarendszer épült ki (Németh, 2005; Dominkovits, 2002).

A modern korra (19. és 20. század) vonatkozólag a „Sopron iskolaváros” kijelentés valóság tartalmát Környei Attila elemezte behatóan a már hivatkozott tanulmányában

(Környei, 1996). Tanulmányának egyik fő gondolata, hogy az iskolaváros jelző megítélésénél a meghatározó szempontnak a „korszükségletet” vagy „társadalmi szükségletet” kell számba venni. A szerző szavait idézve: „...hogyan tudják-e adni azt a művelődési tartalmat, amit a kor gazdasági-társadalmi élete szükségelt, annak a körnek tudták-e adni, amely körnek a társadalmi munkamegosztásban és hierarchiában éppen arra a műveltségre volt szüksége...” (Környei, 1996. 192.). A szerző úgy véli, a 19. század első fele a tőkés gazdaság és a polgári nemzet születésének és a fejlett polgári közoktatás megteremtésének a kora volt. Megjegyzi továbbá, hogy „...az általánosan kötelező és valóban fungáló elemi népoktatás és a magasabb stúdiumokra jobban előkészítő gimnázium mellett új iskolatípusok elterjedése és virágzása e pedagógiai folyamat legszükségesebb és legjellemzőbb eleme” (Környei, 1996. 194.). Környei a 19. század első felére vonatkoztatva a gyakorlati életre felkészítő polgári és reáliskolákat és a néptanítóképző intézményeket tekinti fontos új oktatási intézményeknek.

Írásunkban számos ponton követjük Környei Attila főbb gondolatmenetét. Úgy véljük, a tőkés gazdaság és a polgári társadalom és nemzet megteremtésének folyamata a dualizmus korában gyorsult fel és valósult meg igazán. A modern polgári közoktatási rendszer megteremtésének a dualizmus korában is egyik fő eleme volt a hagyományos (népiskola, gimnázium) mellett új, a kor munkaerő-szükségletét kielégítő iskolatípusok megjelenése és elterjedése. Tanulmányunkban ezért vizsgáljuk a továbbiakban a soproni szakképző és pedagógusképző intézmények dualizmuskori működését.

Ismét csak követve Környei Attila gondolatmenetét, annak érdekében, hogy legalább adalékokat nyújthassunk az iskolaváros jelző megítéléséhez, ha röviden is, de ki kell tennünk Sopron 19. századi gazdaság- és társadalomtörténetének alapvető tényeire. Továbbá szólnunk kell a szakmai képzés, pedagógusképzés Sopron városi előzményeiről. Majd ezt követően áttekintően ismertetjük a dualizmus korában itt működött alap- és középfokú szakképző és pedagógusképző intézményrendszert.

Dióhéjban Sopron 19. századi gazdaság- és társadalomtörténetéről

Az általunk vizsgált korszak („a hosszú 19. század”) kezdetén Sopron szabad királyi város prosperáló kereskedelmi központ volt. Főképp gabona-, bor-, marha- és sertéskereskedelméről volt híres, hazánkban és a környező országokban egyaránt. A virágzó kereskedelem mellett a század elején a tőkés ipar is fejlődésnek indult. A vasútépítések megindulásával azonban beköszöntött a gazdasági hanyatlás korszaka. A 19. század 30-as éveiben előbb a borkereskedelem hanyatlott le, majd később az 1890-es években, a peronoszpórajárvány tönkretette a helyi szőlőtermelést is. A Bécs–Olmütz vasútvonal kiépülése (és vele a vasúton Bécsbe érkező olcsó lengyel gabona) visszavetette a gabonakereskedelmet. Győr szerepének növekedése a közvetítő kereskedelemben, illetve a sertés piac Wiener Neustadtba kerülése (1882) megpecsételte az állatkereskedelem sorsát is. Sopron mint kereskedőváros a 19. század második felére-végére sokat veszített korábbi fényéből. A dualizmus korában, bár fejlődött az ipar, a növekedés mértéke visszafogott volt, nem tudta kiegyenlíteni a kereskedelem visszaszorulásából eredő gazdasági hátrányokat. A gazdasági hanyatlást mintegy betetőzendő, a város gazdasági életére katasztrofális kihatással volt a Soproni Építő és Földhitelbank 1901-ben bekövetkezett csődje (Németh, 2005).

A szabadságharc leverését követően 1861-ig Sopron a Dunántúl közigazgatási és bíraskodási központja lett, ami átmenetileg lendített a város fejlődésén. Fontos hivatalok működtek ekkor itt, mint például a témánk szempontjából jelentős, 1855-ben alapított, és kilenc vármegye kereskedőit és iparosait tömörítő Ipari és Kereskedelmi Kamara. A kerületi székhely státusz visszatükröződött a város terjeszkedésében és a városkép alakulásában is (Németh, 2005; Horváth, 1985a; Horváth, 1985b).

A város polgári népességének száma 1857-től 1910-ig 18 898 főről 31 597 főre (67%-os növekedés) emelkedett. 1857-ben még a lakosság szám tekintetében a dunántúli városok között az élen állt, megelőzve Székesfehérvárt, Győrt, Pécsét és Szombathelyt. A gazdaság helyzetét követve a századfordulóig visszafogottan, utána szinte alig növekedett a polgári népesség (a századforduló után jelentősen emelkedett viszont a katonaság létszáma). Mivel a fentebb említett más dunántúli városok polgári népessége a vizsgált fél évszázad alatt jóval dinamikusabban emelkedett, 1910-ben Sopron ebben a tekintetben már csak Szombathelyt előzte meg egy kicsivel. Különösen Pécs és Győr húzott el látványosan (Horváth, 1985b).

A 19. század elején a város lakosai többségében a római katolikus és az evangélikus felekezethez tartoztak (nagyjából 55-45%-os megoszlásban), más felekezetekhez tartozók aránya elenyésző volt. A két nagyobb létszámú felekezethez tartozók aránya a dualizmus korában kétharmad-egyharmad arányra változott, a katolikusok javára. Fokozatosan nőtt a református és az izraelita vallásúak létszáma is. 1830-ban a város polgárainak döntő többsége (97,38%) német ajkú volt, mellette csak kisszámú magyar (2,91%) és elenyésző „szláv” anyanyelvű lakos élt Sopronban. A 20. század elejére viszont a német és magyar anyanyelvű lakosság aránya kiegyenlítődött (kicsivel a magyarok kerültek többségbe), harmadik legnépesebb nyelvi csoportnak a horvátokat említhetjük. A lakosság foglalkozási ághoz tartozásáról megállapíthatjuk, hogy Sopron a dualizmus korában az iparosok, őstermelők és kereskedők városa volt, bár a századfordulóra megemelkedett a köztisztviselők (pl. tanárok) és a szellemi szabadfoglalkozásúak száma és aránya is. Míg azonban a kiegyezést követő fél évszázadban az iparban dolgozók létszáma megkétszereződött, a kereskedelem, bankszakmában dolgozók pedig megháromszorozódott, addig az őstermelők (mezőgazdaságból élők) száma folyamatosan csökkent (Németh, 2005).

A város (és a vármegye) lakosságának műveltségi állapota a dualizmus korában végig magas színvonalú volt. Tanulmányunk terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé ennek alapos igazolását és elemzését, csak a korabeli írni-olvasni tudás helyzetéről írunk most röviden. A statisztikai adatok biztonsága szerint a kiegyezést követő 50 évben az írni-olvasni tudás mértéke tekintetében Sopron a magyarországi városok rangsorában (beleértve a fővárost is) végig az első helyen állt. 1900-ban és 1910-ben, a középkorú korosztály körében (20-40 év) az országban egyedülállóan a nők írni-olvasni tudásának mértéke meghaladta a férfiakét (Thirring, 1931; Karady és Nagy, 2003). A különös jelenség magyarázataként a német nyelvű és evangélikus lakosság magasabb kulturális igényeit és talán a városban működő szép számú nőnevelési tanintézményt lehetne felhozni (erről alább még írunk). Az írástudás mértéke egyébként Sopron vármegye lakosainak körében is kiemelkedően magas volt. Éppen a fentebb említett statisztikai mutatók miatt terjedt el a korban a nézet, miszerint „Sopron és a vármegye Magyarország kultúrsarka, legműveltebb, legiskolázottabb szöglete” (Környei, 1996).

Szakképzés, pedagógusképzés Sopronban a dualizmus korában

Előzmények

A 18. század utolsó negyedétől kezdődően létesültek Sopronban olyan tanintézmények, melyek a dualizmus kori szakképzés és pedagógusképzés előzményének tekinthetők. Az első Ratio Educationis előírásainak megfelelően Sopron város már 1777-ben felállította normál iskoláját. Ezen iskola mellett kezdte meg a rajziskola 1778-ban (az első között az országban) a működését. Több mint száz éves fennállása alatt az ipari és kereskedelmi szakoktatás fontos intézménye volt. A városi rajziskola mellett a leendő iparosok képzése céljából a 19. század első felében Sopronban létrejött néhány magánintézmény is,

melyek azonban csak rövid ideig álltak fenn. Ilyen volt az Ehrlinger János által 1817-ben alapított magánrajziskola és az 1848-ban alapított Moser József-féle ipariskola (Horváth, 1996; Környei, 1996).

A 18. és 19. századok fordulóján országosan az evangélikus iskolaügyből indultak ki azok a kezdeményezések, melyek a városi alsó fokú iskolák tananyagát reális-praktikus irányban kívánták bővíteni, illetve a gimnáziumban továbbtanulni nem készülő diákokat az ipari-kereskedői pályákra előkészíteni (Orosz, 2003; Patyi, 2021). Néhány felvidéki város mellett Sopronban is létesült ilyen iskola. Bredetzky Sámuel a 19. század elején a soproni evangélikus egyházközség fennhatósága alatt létesített „polgári- és munkaiskolát”. Az evangélikus „polgári iskolák” közül a pozsonyi mellett a soproni tanintézmény ért el nagyobb sikereket a reális-praktikus irányú képzésben. Szintén az evangélikus egyházhoz kötődtek a 18. század végén a felvidéken és a 19. század elején Sopronban is létesített leányiskolák, ahol 12–15 éves leányok számára az elemenél magasabb szintű műveltségtartalmak közvetítése mellett női kézimunkákat is tanítottak. Az evangélikus leányiskolák közül ismét csak az eperjesi mellett a soproni tanintézet emelkedett ki (Környei, 1996; Orosz, 2003; Patyi, 2021).

A dualizmust megelőzően létesültek Sopronban kereskedelmi jellegű tanfolyamok, szakiskolák is. Az 1830-as években az Evangélikus Konvent működtetett egy éves időtartamú kereskedelmi jellegű szaktanfolyamot. Majd 1846-ban hazánkban első ilyen jellegű intézményként a Soproni Kereskedelmi Testület „Kereskedelmi Tanonciskolát” létesített (Horváth, 1996).

A 19. század első felében és közepén létesített reáliskolákat vagy tanfolyamokat is a dualizmus kori szakképzés valamiféle előzményeinek tekinthetjük, hiszen a hagyományos gimnáziumokkal szemben az oktatás súlypontját a klasszikus ismeretkörökről a reáلتudományokra, illetve a technikai-gyakorlati ismeretekre helyezték át. A soproni evangélikus gyülekezet körében 1834-ben merült fel először egy reáliskola felállításának gondolata, melynek nyomán 1836-ban nyílt meg a három évfolyamosra tervezett reál-tanfolyam. Az Entwurf nyomán aztán előbb a soproni katolikus konvent (1850) létesített alreáliskolát, majd 1853-ban, az evangélikusok is alreáliskolává fejlesztették korábbi tanfolyamukat. Városi kézben lévő reáliskola csak a dualizmus korának elején (1868) kezdte meg működését (Németh, 2003).

Az első pedagógusképző tanintézetek alapítása is megelőzte a dualizmus korát. A soproni evangélikus gimnázium szervezeti keretei között már 1829-től működött három évfolyamos tanítóképző tanfolyam, mely 1854-től már önálló iskolaként működött, 1858-ban pedig önálló épületet is kapott. A katolikus konvent 1856-tól 1884-ig tartott fenn tanítóképző intézetet, az orsolyiták tanítónőképző intézete pedig 1864-től működött (Környei, 1996).

Reáliskola, polgári iskolák

Mint ismeretes, hazánkban a középszintű iskolák működését átfogóan és újszerűen szabályozta az 1849 októberében Magyarországon is bevezetett Entwurf („Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich”). Ez a szabályzat rendelkezett a gimnázium mellett egy másik általánosan képző középiskola, a reáliskola létrehozásáról is. Ez az új iskolatípus is két tagozattal működhetett. Az alsó tagozatot a 2, 3 vagy 4 osztályos alreáliskola képezte, erre épülhetett rá a 3 évfolyamos főreáliskolai tagozat. Az Entwurf önálló alreáliskolák és alreál- és főreáltagozatból álló hatosztályos iskolák szervezésére egyaránt lehetőséget biztosított. Az alreáliskolák célja az iparos- és kereskedőrétegek oktatási igényeinek kielégítése volt, gyakorlati jellegű polgári pályákra tette a növendékeket alkalmassá. A főreáliskola pedig a műszaki jellegű felsőoktatásra készítette fel (Mészáros, 1988b).

A kétfajta reáliskola (vagy tagozat) különböző célkitűzéseiből és korabeli óraterveiből is kiderül, hogy csak az alreáliskolát, annak is főképp a 4 osztályos, „gyakorlati évfolyammal” is rendelkező változatát tekinthetjük valamiféle szakirányú képzést is biztosító középszintű tanintézménynek. Az alreáliskola negyedik osztályában tanultak a diákok „Technológia” és „Áruismeret” tantárgyakat (a „Rajz” tantárgy az al- és főreáliskolák minden osztályában magas heti óraszámmal szerepelt) (Mészáros, 1988b).

Mint fentebb az előzmények alfejezetben is említettük, Sopronban már 1850-ben katolikus, 1853-ban pedig evangélikus alreáliskola létesült. A katolikus tanintézmény az egyik legelső reáliskola volt az országban. Mindkét városi intézmény kétszotályos alreáliskolaként kezdte működését. Az evangélikus iskolát az 1850-es évek második felében ugyan 4 osztályossá fejlesztették, de 1860-tól ismét két évfolyamosná vált. A két osztályos felekezeti alreáliskolák nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, felekezeti jelleg nélküli, városi fenntartású reáliskola alapítása vált szükségessé (Mészáros, 1988b; Németh 2003).

Hosszas előkészületek után, már a kiegyezést követően 1868 októberében nyílt meg Sopronban a felekezeti jelleg nélküli, községi fenntartású, három osztályos alreáliskola, melyet az 1871/72-es tanévig hatosztályos főreáliskolává fejlesztettek, majd 1876. január 1-én állami fenntartásba vettek. Mint fentebb említettük, a főreáliskolák alapvetően „általánosan képző” középiskolák voltak, és ennyiben az iskola történetének további ismertetése már nem része a dualizmuskori soproni szakképzéssel és pedagógusképzéssel foglalkozó tanulmányunknak. Ugyanakkor mégis még többször utalnunk kell az iskola és tanárai működésére, mert szoros kapcsolatban álltak a helyi ipari és kereskedelmi szakképzés kibontakozásával. Az 1871/72. tanévben a főreáliskolai tanárok részvételével felnőttek számára szaktanfolyamokat szerveztek, mely szaktanfolyamok nyomán létesült Sopronban az ipari és kereskedelmi szakiskola (Németh, 2003).

A dualista kor kezdetén báró Eötvös József kultuszminiszter elfogadtatta az 1868. évi 38. törvénycikket, hazánk első népoktatási törvényét. A korszakos jelentőségű törvény a szakmai képzésre vonatkozó előírásokat is tartalmazott. Mint népiskolai tanintézményt, létrehozta a polgári iskolát, melynek tananyagában az ipari, kereskedelmi és esetleg mezőgazdasági ismeretek is szerepeltek. A polgári iskola tantárgyainak felsorolásánál a természetrajz, természettan és vegytan tárgyaknál a következő megjegyzés olvasható: „tekintettel az iparra, kereskedelemre és gazdaságra”. Tartalmazott a felsorolás a település jellegéhez igazodó tantárgyat is: „mezei gazdaság vagy ipartan, tekintettel a község és vidéke szükségére”.¹

A dualista korszak első felében több olyan intézkedés is történt, melyek a polgári iskolák szakképző intézménnyé alakítását célozták. 1879-től ipari tanműhelyeket állítottak fel a 4-6. osztályos polgárista tanulók számára, egy szakma elsajátítása céljából. Úgyszintén 1879-ben „iparostanító mesterek” (mai szóval műszaki szakoktatók) képzését biztosító tanműhelyt hoztak létre a budai tanítóképzőben. Ezen fejlemények dacára a polgári iskolák mégsem alakultak át szakképző tanintézetekké, tanulói többsége az ipari-kereskedelmi szakmák helyett hivatalnoki-tisztviselői pályákra készült (Orosz, 2003; Patyi, 2021).

Ennek okán a dualizmuskori soproni fiú és leány polgári iskolaalapításokról csak említés jelleggel írunk. Elsőként az orsolyita (1882), majd az Isteni Megváltó Leányai (1896) rendek létesítettek a városban polgári leányiskolákat. Állami kézben lévő polgári iskolák csak a századforduló után létesültek. 1904-ben kezdte meg működését az állami fiú, és a korszak legvégén, 1918-ban az állami leány polgári iskola. Általánosan művelő

1 1868. évi XXXVIII. törvénycikk – a népiskolai közoktatás tárgyában. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800038.TV> Utolsó letöltés: 2024. 02. 15.

jellegüket mi sem bizonyítja jobban, mint hogy 1940 után, az általános iskolák létesítésekor beolvadtak különböző általános iskolák felsőbb tagozataiba (Németh és Patyi, 2007).

Ipari szakképzés

Mint fentebb már írtuk, Sopronban 1778-tól működött rajziskola, amely hosszú időn keresztül az ipari (és kereskedelmi) szakképzés egyetlen tanintézete volt. A rajziskola az 1850-es évek közepétől a városi négyosztályos „vasárnapi iskola” keretében működött tovább. Annak első két osztálya a földműves, a harmadik és negyedik osztálya pedig az iparos pályára készülő fiatalok képzését szolgálta. Az új szervezetben a rajziskola némileg háttérbe szorult az elemi iskolával szemben, de még a dualizmus kor kezdetén is a tanoncok felszabadulásához szükség volt a rajziskolai bizonyítványra. Az 1872. évi ipartörvény, Trefort Ágoston 1882. évi rendelete, majd az 1884. évi újabb ipartörvény fosztották meg aztán tanulói bázisuktól hazánkban, és természetesen Sopronban is a rajziskolákat. Az 1870-es évek elejétől a városi rajziskola megszüntetésének kérdését többször tárgyalta a városi tanács. Mégis viszonylag hosszú ideig működött azután is. 1875-től községi rajziskolának nevezték, és 1909-ben zárta be véglegesen a kapuit (Horváth, 1996; Lakatos, 1994).

Nagy változást eredményezett a hazai szakoktatás történetében a céhrendszer megszüntetése. A céheket hazánkban az 1872-es ipartörvény szüntette meg, és nyitott utat egyúttal a szabad versenyen alapuló tőkés iparfejlődésnek. A törvény az iparostanulók képzését az önálló kisiparosokra és az újonnan alakult ipartestületekre bízta. Szabályozta a tanoncok munkaidejét (14 évnél fiatalabbak esetén max. napi 10, az annál idősebbeknek pedig max. 12 óra), és kimondta, hogy a fiataloknak a tanonclét ideje alatt kell az általános tankötelezettségnek is eleget tenni. Az iparos köteles volt az írni-olvasni-számolni nem tudó tanoncot vagy azokra megtanítani, vagy pedig ismétlő, illetve ipari iskolába járattatni. Nem intézkedett azonban a törvény tanonciskolák felállításáról, ezt a feladatot az Iparegyesület vállalta fel (Nagy, 1999; Orosz, 2003; Sanda, 2016; Patyi, 2021).

Ahogy több más városban is, az 1870-es évek elején a VKM kezdeményezésére a soproni főreáliskola tanárai ismeretterjesztő előadásokat tartottak az iparosok számára. A kezdeti érdeklődés hamar elenyészett, ez a képzési forma az iparoktatás terén nem járt megfelelő eredménnyel. A főreáliskola tanárai kezdeményezték a minisztériumban az ismeretterjesztő előadások beszüntetését és egy államilag segélyezett ipariskola felállítását. Trefort Ágoston a kezdeményezést felkarolta. A főreáliskolai tanárok, a soproni iparosok és a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara részvételével hamarosan megalakult az Ipartanodai Oktatást Terjesztő Egyesület, mely nekilátott a tervek kidolgozásának. Már az 1872. évi ipartörvény után, és az abban foglaltak alapján, 1874 novemberében egyesületi fenntartású intézményként nyílt meg a Soproni Ipariskola. Két évfolyammal (előkészítő és technikai) kezdte meg működését. Az oktatás a főreáliskola tantermeiben és tanárai által zajlott, a tanulóknak heti 13 órájuk volt (hétköznap esténként 19-től 21 óráig és vasárnap 9-től 12 óráig). Az iskola működésének első tíz évében számos nehézséggel kellett megküzdeni (Németh, 2003).

Az 1884-es újabb ipartörvény már nemcsak a tanoncok iskolába küldését határozza meg az iparosok feladatának, hanem az iskolák állítása is az iparosok közösségének feladatává válik (Nagy, 1999). A törvény kimondta, hogy a népiskolára vonatkozó rendelkezésekkel összhangban csak 12 évnél idősebb gyermekek vehetők fel a tanonciskolába. Kötelezte a legalább 50 tanonccal rendelkező községeket tanonciskola vagy tanfolyam szervezésére, a tanoncokat pedig azok látogatására. A törvény nyomán 3 évfolyamos, heti 7 tanórás (két hétköznap este általános ismeretek, vasárnap rajz) intézmények létesültek (Orosz, 2003; Sanda, 2016; Patyi, 2021).

Az 1884-es ipartörvény nyomán megváltozott helyzetben az Ipartanodai Oktatást Terjesztő Egyesület kérte a várost, hogy vegye át a Soproni Ipariskolát. 1884-ben kezdte meg működését az immár városi fenntartású, 3 évfolyamos Alsófokú Ipariskola, mely jellegét tekintve iparostanonc-iskola volt. Az oktatás a főreáltanoda helyiségeiben, főképp főreáliskolai tanárok és elemi iskolai tanítók közreműködésével, 350 tanulóval indult. A tanulólétszám később 600, majd 1000 főre duzzadt, de fokozatosan bővült az oktatott szakmák köre is. A századfordulót követően számos előremutató kezdeményezés valósult meg. 1908-ban másik, alkalmasabb épületbe költözött az intézmény (Fővényverem u. 21.), 1909-ben tanoncotthont is létesítettek. Az 1911/12. tanévben kísérlet történt a szakirányok szerinti oktatásra és az annak megfelelő tanműhelyrendszer kialakítására. 1912-től leánytanonciskola is nyílt. 1916-tól az iskola hivatalos elnevezése „Szakirányú Fiú és Leány Iparostanonciskola” volt. (Németh, 2003; Horváth, 1996; Lakatos, 1994; Lőrincz, 1984). A tanintézet jogutódja ma is fontos szakképző intézmény Sopronban.

Fiúk számára a dualizmus korában Sopronban nem létesült ipari szakiskola. Az első nőipariskola is (az Orsolyita rend fenntartásában) csak korszakunkat követően, 1923-ban nyitotta meg kapuit. Annak előzményeképp azonban az orsolyiták már 1850-től a nőipariskola megnyitásáig Női Kézimunka és Varróiskolát működtettek, mely iskola bár végzettséget nem adott, mégis fontos részét képezi a soproni női szakoktatás történetének (Horváth, 1996; Németh, 2005; Sági, 2007).

Kereskedelmi szakképzés

Sopronban a dualizmus korában alsó- és középfokú kereskedelmi tanintézetek is működtek. A kereskedelmi szakoktatás ügye 1872-ben került a Vallás- és Közoktatási Minisztériumhoz. Nem sokkal ezután, még 1872-ben Trefort Ágoston miniszter kiadta a kereskedelmi szakoktatás első szabályzatát (1884-ben, 1885-ben és 1895-ben azt újabbak követték). A szabályzat nyomán indul meg országos szinten a kereskedőtanonc-iskolák, vagyis a „legalsó fokú kereskedelmi intézetek” létesítése. A tananyaga, szervezete, munkarendje kezdetben az ismétlő iskolákhoz, 1884 után pedig az iparitanonc-iskolákhoz igazodott. Az iparitanonc-iskoláktól eltérően ezekben tanítottak kereskedelmi számtant, könnyvitelt, áru- és váltóismeretet is (Orosz, 2003; Sanda, 2016; Patyi, 2021).

Ahogy az előzmények alfejezetben már említettük, városunkban a Soproni Kereskedelmi Testület már 1846-ban létesített kereskedőtanonc-iskolát, amely a dualizmus

Az 1884-es ipartörvény nyomán megváltozott helyzetben az Ipartanodai Oktatást Terjesztő Egyesület kérte a várost, hogy vegye át a Soproni Ipariskolát. 1884-ben kezdte meg működését az immár városi fenntartású, 3 évfolyamos Alsófokú Ipariskola, mely jellegét tekintve iparostanonc-iskola volt. Az oktatás a főreáltanoda helyiségeiben, főképp főreáliskolai tanárok és elemi iskolai tanítók közreműködésével, 350 tanulóval indult. A tanulólétszám később 600, majd 1000 főre duzzadt, de fokozatosan bővült az oktatott szakmák köre is. A századfordulót követően számos előremutató kezdeményezés valósult meg. 1908-ban másik, alkalmasabb épületbe költözött az intézmény (Fővényverem u. 21.), 1909-ben tanoncotthont is létesítettek.

korának kezdetén is működött. A továbbra is egyesületi fenntartással működő három évfolyamos iskolában a közismereti tárgyak mellett a könyvelést, a szépírást, a levelezést és az áruismeretet is tanították. A főreáliskolához csatolt iparostanonc-oktatás sikerét látva a fenntartó testület 1877-ben úgy döntött, hogy az iskolát a főreáliskolához csatolja, tanítással annak tanárait bizza meg. 1889-ben aztán a tanintézményt a Soproni Kereskedelmi Akadémiához (ld. alább) csatolták, minekután korszakunk végéig közös volt a két kereskedelmi iskola irányítása, tanári kara. A soproni kereskedőtanonc-iskola 1948-ig működött (Horváth, 1996; Németh, 2003).

A fentebb már említett, a kereskedelmi szakoktatást szabályzó 1872-es rendelet az alsófokú kereskedelmi iskolák mellett háromosztályos közép- és felsőkereskedelmi iskolák rendszerét hozta létre. A középfokú kereskedelmi szakképzés legrangosabb intézményei a felsőkereskedelmi iskolák lettek, melyekbe a „négy középiskolai osztály” elvégzését követően jelentkezhetek a fiúk. Bár korszakunkban még érettségit nem adott, mégis nagyon rangos iskolának számított, mivel az itt szerzett végzettség számos állami hivatalnoki állás betöltésére jogosított. A kereskedelmi szakképzés jóval szerényebb intézményeiként létesültek 1890 után a női kereskedelmi tanfolyamok (Kéri, 2018; Orosz, 2003; Sanda, 2016; Patyi, 2021; Nagy, 2011).

Sopron város vezetői már 1880-ban kezdeményezték egy kereskedelmi középiskola felállítását. 1884-tavasán kezdődtek a tényleges szervezési munkálatok, melynek nyomán még ugyanazon év szeptember 20-án megnyílt az állami középkereskedelmi iskola. Az első évben nagyon szerény keretek között kezdte meg működését az intézmény. Egy kinevezett tanára, mindössze 7 felvett tanulója, és a főreáliskolával közös épülete, igazgatása volt. Többszöri költözködést követően az 1892/93-as tanévet kezdhetette végre az időközben a főreáliskolától szervezetében és igazgatásában is elkülönült iskola abban az épületben, mely tartós otthonává vált. A létesítését követő évtizedben a neve is gyakran változott, hol előnyére, hol pedig hátrányára. 1886-ban a miniszteri rendelet engedélyezte a „Kereskedelmi Akadémia” cím használatát, mely lépés jelentősen növelte az intézmény vonzerejét és diáklétszámát. 1898-ban viszont egy újabb miniszteri rendelet kiadását követően az intézmény ismét „Felső Kereskedelmi Iskola” lett. Az iskola névleges lefokozása a tanulólétszám radikális visszaesését eredményezte. Több előremutató szervezeti változás is történt a dualizmus korában. Mint fentebb említettük, az 1889/90-es tanévtől egy miniszteri rendelet a kereskedőtanonc-iskolát is az intézményhez csatolta. 1902-ben nyílt meg a 10 hónapos időtartamú „Női Kereskedelmi Tanfolyam”, mely 1924-ig ált fenn, és a hölgyek körében nagyon népszerű volt. A soproni felsőkereskedelmi iskola jogutód intézménye napjainkban is fontos elemét képezi a város középszintű iskoláinak (Palotai, 1985; Horváth, 1996; Németh, 2003).

Tanító- és tanítónőképzés

Hazánkban a 19. század első évtizedeiben alapított katolikus püspöki tanítóképzők voltak az ősmintái az alapfokú tanulmányokra épülő középfokú-középszintű tanító- és tanítónőképzőknek, mely iskolatípus kisebb-nagyobb módosításokkal 1959-ig a népiskolai tanító- és tanítónőképzés egyedüli formája volt. A népoktatás és a tanító- és tanítónőképzés jelentős megújulását eredményezte korszakunk elején a báró Eötvös József nevéhez kötődő 1868. évi 38. (népoktatási) törvény (Németh, 2012; Kéri, 2018).

Mint már az előzmények alfejezetben is jeleztük, Sopronban az első tanítóképző tanintézet („Mesterképző Intézet”) 1829-ben létesült. Az evangélikus líceum keretein belül működő, négy algimnáziumi osztályra épülő, hároméves tanítóképző tanfolyam volt. 1854-től már 4 éves tanulmányi idővel működött, és 1858 őszétől szervezetileg és az épület tekintetében is elkülönült az evangélikus líceumtól. Az evangélikus tanítóképző az 1862/63. tanévtől három, 1883-tól pedig négy évfolyammal működött. Ugyanekkor,

az 1883/84. tanévtől lett gyakorlóiskolája is a képzőnek. A dualista korszakban kevés főállású tanárral, sok óraadóval működött az intézmény, legendás igazgatója volt Kapi Gyula 1882 és 1905 között (Rozsonдай, 1958; Mastalirné, 1996).

1854-től Sopronban a katolikus konvent is fenntartott egy két évfolyamos tanítóképzőt. Korszakunk elején, 1870-ben a város kiköltöztette a tanintézményt a katolikus főelemi iskolával közösen birtokolt Templom utcai épületéből, ezt követően Zalka János győri püspök soproni házában kapott az iskola néhány helyiséget. 1868-tól, a népiskolai törvény kiadásától három, 1881-től pedig már négy évfolyamon folyt a képzés. 1894-ben Zalka püspök a soproni katolikus tanítóképzőt összevonta a győri hasonló intézménnyel. A két iskolából létrehozott új tanintézmény azonban már Győrben folytatta működését (Németh és Patyi, 2007).

Sopronban a tanítónőképzés szervezését két női szerzetesrend vállalta magára. Az orsolyita rend már 1747-ben megtelepedett a városban, az Isteni Megváltó Leányai rend (irgalmassok vagy szürkék) 1863-ban költöztek Sopronba. A dualizmus korában egyébként mindkét rend több iskolát is szervezett, jól felszerelt, nagyméretű épületegyüttesekben valóságos iskolaerődöket építettek ki. Az orsolyiták az ismétlő iskolák mellé 1864-ben előbb tanítónőképzőt, majd polgári leányiskolát (1882), felső nép- és polgári iskolai tanítónőképzőt (1892), magán jelleggel leánygimnáziumot (1907), a szürkék pedig elemi iskolát, polgári leányiskolát (1896), tanítónőképzőt (1899) és óvónőképző intézetet (1900) is szerveztek. A rendi szervezésű, női jellegű szakiskola-létesítések folytatódtak a két világháború közötti időszakban is (Környei, 1996; Ribai, 1998).

Az első elemi tanítónőképző intézetet Sopronban tehát az orsolyita rend alapította 1864-ben, mely a második ilyen intézmény volt hazánkban. Kezdetben kettő, 1870-től már három, majd 1892-től négy évfolyammal működött, és a kezdetektől gyakorló iskolával is rendelkezett. Egy évtizeddel a rendi polgári leányiskola megnyitása után, az 1892/93. tanévtől az orsolyita rend Sopronban a 3 évfolyamos felső nép- és polgári iskolai tanítónőképzőjét is megnyitotta. Ide elemi iskolai tanítónői oklevéllel rendelkező jelöltek vettek fel. Az iskolát elsősorban a rendtagok képzésére szánták, de világiak is felvehetők voltak. Három szakcsoportból (nyelv-történettudományi, mennyiség-termesztudományi, művészeti) lehetett képesítést szerezni. Nagy hangsúlyt fektettek a gyakorlati képzésre, a magas szintű tudás elsajátítását szolgálták a gazdag szertárak, természettudományos gyűjtemények, könyvtárak. Az orsolyiták polgári iskolai tanárképzője 1926-ig, a vidéki hasonló intézeteket felszámoló reformig működött (Mastalirné, 1996; Németh, 2005; Sági, 2007).

1899-ben elemi iskolai tanítóképzőt nyitott Sopronban az Isteni Megváltó Leányai rend is. Az iskola nyitására ugyanúgy a körülmények készítették a szerzetesrendet, mint annak idején a tanításra való átállásra. A cél az volt, hogy tanerőkkel tudják ellátni a felvállalt zárdaiskolákat. Korábban a rendtagok az orsolyiták tanítónőképzőjét látogatták, de a taníttatás költségei, illetve a sajátos küldetésük okán saját tanítónőképzőt létesítettek. A tanulók létszáma tíz éven belül kétszeresére emelkedett, mert szélesebb körből internátusba adhatták leányaikat a szerényebb jövedelmű kistisztviselők és östermelők is (Ribai, 1998). A rend tanítónőképző intézetét 1948-ban államosították, összevonták az orsolyiták képzőjével. Az állami tanítónőképző 1957-ig működött városunkban (Németh, 2005).

Óvónőképzés

Az óvónőképzés kezdetei Sopronban az 1870-es évekre nyúlnak vissza. A kiegyezés megkötéséig hazánkban csak egy óvóképző intézet működött Pesten. 1873 és 1875 között azonban több új képzőintézetet is létesítettek az országban (Patyi, 2010).

Ahogy a fővárosi második tanintézet, illetve a kolozsvári és a kassai tanfolyamok, úgy az első soproni óvóképző kurzus is Friedrich Fröbel nevelési elveit kívánta

terjeszteni. 1873. április 6-án zajlott le a Soproni Gyermekkert Egylet alakuló közgyűlése. Gyermekkert és könyvtár létesítése mellett tervbe vették egy gyermekkertésznő-képző intézet alapítását is. A tervek gyors realizálását kezdetben pénzügyi nehézségek akadályozták. A hamarosan (1873. május) bekövetkező tőzsdekrach elemésztette az egylet vagyonát. Csak 1874 októberében nyílhatott meg az első soproni gyermekkert, és 1875 elején indult a gyermekkertésznő-tanfolyam. A tanfolyam működésével kapcsolatban levéltári források hiányában csak egy magyar nyelvű helyi lap (Sopron) hasábjairól tudhatunk meg valamit. Az 1874. december 5-i számban olvasható egy hosszabb tudósítás *Gyermekkertésznőket képző intézet Sopronban* cím alatt. A megjelent írás a tervezett tanfolyam hirdetésméye volt. Többek között megtudhatjuk belőle, hogy egy évre tervezték a tanulmányi időt, mely alatt elméleti és gyakorlati képzést is nyújtani kívántak. A hirdetés közölte a két félévre tagolt tanfolyam első félévének tantárgyait, és olvashatunk a tájékoztatóban a gyakorlatról is. A hirdetés szerint az intézetbe olyan nőket vesznek fel, akik betöltötték 15. életévüket, és megfelelnek a felvételi vizsga követelményeinek. Mindezek alapján megállapítható, hogy a tanfolyam színvonala meghaladta ugyan a Ronge által szervezett három-négy hónapos kurzusokét, de elmaradt a két fővárosi kiseddóvóképző ekkor már két éves képzése mögött (Kelényi, 1968; Patyi, 2013).

Levéltári információk híján a tanfolyam későbbi működéséről is csak sajtótermékekből, és csak keveset tudunk. A csekély érdeklődés miatt mindössze két évig állt fenn. 1879 őszén még tervbe vették újbóli megindítását, melyről ismét csak a helyi lapban megjelent hirdetésből értesülünk. A korábbi tanfolyamokhoz képest a legfontosabb újítás az volt, hogy a kurzus időtartamát már két évben határozták meg. Mivel a tanfolyam tényleges megindulásáról és további működéséről még a helyi újságban sem olvasható semmiféle információ, ezért valószínűsíthető, hogy az elegendő számú jelentkező hiányában a szép tervek nem realizálódtak (Kelényi, 1968; Patyi, 2013). Morlin Emil, a hazai kiseddóvóképzés krónikása a következőképp értékelte az 1870-évek képző tanfolyamainak működését: „A kiseddóvódiák rohamosan fokozódó szaporodásának reményében felállított képző intézetek fenntartásához ekkor még nem voltak meg a kellő előfeltételek, amit legjobban igazol, hogy néhány évre rá a két budapesti egyesületi intézet kivételével megszűntek” (Morlin, 1896. 78.).

Ahogy a fővárosi második tanintézet, illetve a kolozsvári és a kassai tanfolyamok, úgy az első soproni óvóképző kurzus is Friedrich Fröbel nevelési elveit kívánta terjeszteni. 1873. április 6-án zajlott le a Soproni Gyermekkert Egylet alakuló közgyűlése. Gyermekkert és könyvtár létesítése mellett tervbe vették egy gyermekkertésznő-képző intézet alapítását is. A tervek gyors realizálását kezdetben pénzügyi nehézségek akadályozták. A hamarosan (1873. május) bekövetkező tőzsdekrach elemésztette az egylet vagyonát. Csak 1874 októberében nyílhatott meg az első soproni gyermekkert, és 1875 elején indult a gyermekkertésznő-tanfolyam. A tanfolyam működésével kapcsolatban levéltári források hiányában csak egy magyar nyelvű helyi lap (Sopron) hasábjairól tudhatunk meg valamit.

A századfordulón kezdte meg működését az újabb soproni óvónőképző intézet. Felállítási célja az volt, hogy az Isteni (vagy a legszentebb) Megváltóról Nevezett Nővérek által működtetett óvodák szakemberigényét a rend saját intézetében képzett óvónőkkel elégítse ki. 1899 elején egy nagyszabású, oktatási célokat szolgáló épület építésébe kezdtek. Az új épületegyüttes 1900 tavaszán készült el, de már 1899 őszén megnyitották a tanítónőképző intézetet. A rend vezetői eredetileg az eperjesi mintát követve olyan tanintézetet kívántak szervezni, amely egyszerre képezi növendékeit óvó- és tanítónőknek is. Végül azonban mégis más szervezeti keretek között folyt az óvónőképzés. Egy helyett kettő, noha számos tekintetben kapcsolatban álló tanintézet alakult. Zalka János győri püspök 1900. április 28-án kelt 1168. számú leiratában a tanítónőképző intézetnek és az azzal kapcsolatban lévő óvónőképző intézetnek is megadta a nyilvánossági jogot. A két tanintézetnek közös volt az épülete, a penzionátusa és jórészt a tanári kara is. Az új szervezetnek megfelelően az 1900-1901-es tanévben az elemi tanítónőképzőnek már két osztályába, az óvónőképzőnek pedig csak az első évfolyamára lehetett beiratkozni (Patyi, 2013).

A rend által szervezett óvóképzőben csak az 1905-1906-os tanévig indították mindkét évfolyamot. A következő tanévtől kezdve azonban egészen korszakunk végéig ún. „váltakozó” rendszert vezettek be, vagyis egy adott tanévben vagy csak az első, vagy csak a második évfolyamon képeztek. A helyszűke és a csökkenő érdeklődés szolgálhat magyarázatképp. A tanítás szervezésében a miniszter által kiadott tantervet követték. A valláserkölcsi nevelés és a gyakorlatorientáltság volt az itt folyó képzés különös sajátossága. 1918 júniusáig (tehát korszakunk végéig) 240 óvónő szerzett itt képesítést (Patyi, 2013).

Végigtekintve a dualizmus korától a napjainkig eltelt időszakon megállapíthatjuk, hogy a sors szeszélyének köszönhetően a rendi kezdeményezésre Sopronban megvalósult óvónőképzés mind a hazai óvóképzés, mind pedig a soproni pedagógusképzés későbbi sorsát tekintve kiemelt jelentőséggel bír. Trianon után Sopron egyike volt annak a három vidéki városnak, ahol tovább folyt az óvónőképzés. 1959 őszétől felsőfokú, 1989 őszétől pedig már főiskolai szinten folyik itt a képzés a mai napig. A dualizmus időszakában és a két világháború között Sopronban az óvónőképző mellett működtek más pedagógusképző (tanító- és tanítónőképző) tanintézetek is (ld. feljebb). Ezek azonban később vagy megszűntek, vagy más városban működő tanintézettel vonták össze őket, így 1959 után az akkor felsőfokú iskola Sopron város egyedüli pedagógusképző intézménye maradt. Belőle nőtt ki azután a '90-es években a Benedek Elek Pedagógiai Főiskola, illetve a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kara (Németh és Patyi, 2007).

Összegzés

Tanulmányunkban a korabeli gazdasági és társadalmi viszonyok tömör jellemzését és az előzmények rövid ismertetését követően áttekintettük a dualizmuskori Sopron szakképző és pedagógusképző intézményrendszerét. Felsőfokú szakképző intézmény ekkor még nem működött a városban. A kereskedelmi képzés terén írhattunk alap- és középfokú szakképző intézményekről egyaránt, az ipari képzésnek csak alapfokú tanintézménye működött a városban, mezőgazdasági jellegű szakképző intézményt pedig a korszak végéig nem alapítottak. Számos középszintű pedagógusképző intézmény léte is gazdagította a korabeli Sopron iskolarendszerét. Bár a korban az egyházi fenntartású tanító- és tanítónőképző intézmények játszottak meghatározó szerepet, az utókor szempontjából mégis a századfordulón létesített óvónőképző tanintézetnek van kiemelt jelentősége, hiszen a ma itt működő egyetem pedagógiai kara ezt az intézményt tekinti közvetlen előzményének. Áttekintésünk, úgy vélem, igazolja a szakmai körökben elfogadott

véleményt, hogy Sopron a dualizmus korában a középfokú oktatás jelentős központja, kiemelkedő jelentőségű „iskolaváros” volt.

Irodalom

- Dominkovits, P. (2002). Sopron, a 18. század egyik regionális oktatási központja. In Turbuly, É. (szerk.), *A város térben és időben. Sopron kapcsolatrendszerének változásai*. Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára. 123–170.
- G. Szende, K. (1996) A soproni iskola első évszázadai (egy határváros emlékei az országos kiállításon). *Soproni Szemle*, 50(2–3), 99–114.
- Horváth, Cs. (1996). Sopron szakiskolái (1778–1997). In Kovátsné, N. M. és mtsai (szerk.), *Település-Iskola-társadalom. Tanulmányok Győr-Moson-Sopron megye és Burgenland iskolatörténetéből 1777–1996*. MPT Győr-Moson-Sopron Megyei Tagozata. 207–230.
- Horváth, Z. (1985a). Sopron városias fejlődése a kapitalizmus első időszakában (1848–1914) I. *Soproni Szemle*, 39(2), 119–146.
- Horváth, Z. (1985b). Sopron városias fejlődése a kapitalizmus első időszakában (1848–1914) II. *Soproni Szemle*, 39(3), 213–235.
- Karady, V. & Nagy, P. T. (2003). *Educational Inequalities and Denominations – Database for Transdanubia, 1910 I. II*. Hungarian Institute for Educational Research.
- Kelényi, F. (1968), A soproni óvónőképzés kezdetei. *Soproni Szemle*, 23(1), 75–79.
- Kéri, K. (2018) *Leánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon*. Kronosz Kiadó.
- Környei, A. (1996). Adatok és gondolatok a soproni iskolai oktatás XIX. és XX. századi állapotáról. *Soproni Szemle*, 50(2-3), 188-207.
- Lakatos, I. (1994). *A soproni iparosság története. Dokumentumgyűjtemény*. Xénia Kiadó.
- Lőrincz, L. (1984). Az ipari szakoktatás története Sopronban. In: *A soproni ipari szakoktatás megkezdésének 110. ... centenáriumi évkönyve*. 403. sz. Pesti Barnabás Ipari Szakmunkásképző Intézet és Sza. 6–15.
- Mastalirné Z., M. (1996). Sopron középiskolái (1557–1997). In: Kovátsné N., M. és mtsai (szerk.), *Település-Iskola-társadalom. Tanulmányok Győr-Moson-Sopron megye és Burgenland iskolatörténetéből 1777–1996*. MPT Győr-Moson-Sopron Megyei Tagozata. 189–206.
- Mészáros, I. (1988a). *Oskolák és iskolák*. Tankönyvkiadó.
- Mészáros, I. (1988b). *Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 996–1948. (Általánosan képző középiskolák.)* Akadémiai Kiadó.
- Morlin, E. (1896). *A magyar kiseddőzés múltja és jelene*. Lampel.
- Nagy, A. (2011). Női felső kereskedelmi iskolák a dualizmus kori Magyarországon. *Neveléstörténet*, 8(1–2), 100–116.
- Nagy, P. T. (1999). Az iparpolitika és a tanoncoktatás kialakulása. In Kiss, V. & László, L. (szerk.), *A középfokú szakoktatás története Magyarországon a felvilágosodás korától napjainkig című tudományos konferencia előadásainak anyaga*. Tatabányai Múzeum. 17–23.
- Németh, A. (2012). *Magyar pedagógusképzés és pedagógus szakmai tudásformák I. 1775–1945. Nemzeti fejlődési trendek, nemzetközi recepciós hatások*. ELTE Eötvös Kiadó.
- Németh, I. (2003). A reálirányú oktatás kibontakozása Sopronban a 19. században. In Mayer, L. & Tilcsik, Gy. (szerk.), *Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában: tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára*. Vas Megyei Levéltár. 421–436.
- Németh, I. (2005). *Sopron középfokú és középszintű iskolái a 19. században*. Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára.
- Német, I. & Patyi, G. (2007). Sopron iskolaváros? Gondolatok a Sopron Monográfia számára készítendő iskolatörténeti áttekintés kapcsán. *Soproni Szemle*, 61(1), 3–22.
- Orosz, L. (2003). *A magyarországi ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi szakoktatás vázlatos története*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.
- Palotai, I. (1985). Százéves a Fáy András Közgazdasági Szakközépiskola. *Soproni Szemle*, 39(2), 147–155.
- Patyi, G. (2010). A magyarországi óvóképzés a felsőfokúvá válásig. *Képzés és Gyakorlat*, 8(1), 99–106.
- Patyi, G. (2013). Óvónőképzés Sopronban a dualizmus korában. *Neveléstörténet*, 10(3–4), 124–133.
- Patyi, G. (2021). *A hazai szakképzés történetének vázlata (18–20. század)*. Soproni Egyetem Kiadó. [Online] DOI: 10.35511/978-963-334-419-4
- Ribai, M. E. (1998). Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek. (Isteni Megváltó Leányai) *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 10(3–4), 181–207.
- Rozsondai, K. (1958). Képek a soproni tanítóképző történetéből. *Soproni Szemle*, 12(3), 193–206.
- Sanda, I. D. (2016). *Bevezetés a szakképzéstörténetbe*. Typotop Kft.
- Sági, É. (2007). A soproni Szent Orsolya Iskola története. *Soproni Szemle*, 61(1), 23–39.

Szögi, L. (2011). Sopron városi és megyei diákok egyetemjárása Európában, 1381–1919. *Soproni Szemle*, 65(4), 339–360.

Thirring, G. (1931). *Sopron népességének fejlődése és összetétele*. Hornyánszky Ny.

Absztrakt

Sopron a középkortól a 20. század derekáig bizonyosan az egyik jelentős iskolavárosa volt hazánknak. Természetesen a századok során mennyiségi-minőségi értelemben az iskolaváros jelleg sokat változott. A 19. század és a 20. század első fele hazánkban a polgári társadalom kiépülésének korszaka. A polgári társadalom kiépülése a korábbiakhoz képest új kihívásokat teremtett a korabeli oktatásüggyel szemben, a hagyományos, latinus műveltséget nyújtó gimnáziumok mellett a korabeli munkaerőpiaci igények kielégítésében fontos szerepet kaptak előbb a reális ismereteket közvetítő polgári és reáliskolák, később a különböző szakképző intézmények. Ezek sajátos típusának tekinthetők a korabeli pedagógusképző tanító- és tanítónőképző, illetve óvónőképző tanintézetek. Sopron város fejlődése számos okból kifolyólag gazdasági értelemben a 19. század második felében megrekedt, a többi városhoz képest a fejlődése lelassult, elmaradt. Kulturális tekintetben viszont a dualizmus kora a város történetében virágkornak számít, és ez érvényes az oktatásügyre is: a kor kihívásainak megfelelően sorra létesültek a polgári iskolák, reáliskolák, szakképző és pedagógusképző tanintézetek. A tanulmány fő célja éppen ennek a paradox helyzetnek, a gazdasági fejlődés lelassulásával párhuzamosan jelentkező nagyfokú iskolaalapítási láznak az ütköztetése, bemutatása. Természetesen röviden kitérünk a középkori és kora újkori előzményekre is, majd kicsit bővebben a 19. század korábbi évtizedeiben a reáliák oktatása, illetve a szak-és pedagógusképzés terén bekövetkezett fejleményekre, hiszen a 19. század első felének történései már témánk közvetlen előzményét jelentik. Kitérünk továbbá Sopron város 19. századi gazdaság- és társadalomtörténeti tényeire is.

Kulcsszavak: Sopron, szakképzés, pedagógusképzés